

ПРО ЩО РОЗПОВІЛА ДАВНЯ КАРТА

Топографічна карта, виявляється, не просто констатує факти існування окремих населених пунктів, а й, з плином часу, стає джерелом вивчення їх історії. У цьому можна перекоонатися, оглядаючи військово-топографічну карту Волинської губернії за 1855 рік. Із 35 сторінок документу особливо цікаві для нас 3, бо саме тут зустрічаються населені пункти нашого району. Там позначені дороги й поля, ліси й кургани, болота й мости, кладовища й навіть млини Полісся. Населені пункти більше 20 дворів підписані звичайним шрифтом, менше 20 – курсивом. Топографічні зйомки Мінської губернії були проведені протягом 1817 - 1822 років під керівництвом полковника А. Жемчужникова. Найбільшим населеним пунктом нинішнього Зарічненського району тоді була осада Серники, де нараховувалося 222 двори. За річку Стублюю позначено й інше поселення Серники із 20 дворами. Тут відмічено й 2 цвинтарі: християнський та нехристиянський. А поруч - хутори Саломір (усі назви подано згідно карти), Александров, Миколаїв. Сусідня Вичувка мала 12 дворів, а біля неї хутір Радоч. Неподалік села - Волчиця (47 дворів), Дубрівськ (32), Бродниця (16). Біля села Волчиці розміщувалися двори Засереззя, Заруччя, Крамениця. А біля Дубрівська було село Нивки (Зеліна) з 6 дворами. Це, мабуть, нинішнє село Зелень. Містечко Погост (Зарічний) мало 49 дворів. Там окремо

жалися Кухотська Воля та Локниця, тут, відповідно, налічувалося 153 та 84 двори. А поруч, у Кутині, всього 19, у Храпині – 40, у Кухчі – 49, у Новосіллі – 20, в Острівську – 18, у Любині – 10 дворів. Окремо виділено господарство дворів Павліново та Озери. Зовсім мало жителів проживало в Прикладниках (25 дворів), Синчихах (23), Дубчихах (31), Гориничах (17), Омиті (11). У 1855 році село Дубчиці було навіть більшим за Прикладники. Біля села Кухча (так названо на карті) розміщувалося кілька хуторів: Майтан, Марки, Росовля. Якщо мені не зраджує уява, то нинішнє село Радовель знаходиться саме на місці хутора Росовля. Дуже уважно довелось вивчати топоніми поблизу нинішнього села Задовжа. Воно на карті 1855 року назване «Задолжье Шпикативщина» й нараховувало 13 дворів. Нинішнє Заозір'я назване просто Задовже, і було там 22 двори. Розміщене ж це село біля озера Састменське. І хуторів найбільше було розкидано біля нинішніх сіл Задовже та Кутин. Це - Плянта, Мороз, Карповича, Берейша, Глуша, Репецького. Окремо виділено й хутір Кутин (нинішній Кутинок). Назва хутора Берейша викликала в мене асоціації з недавно прочитаною в Інтернеті інформацією. Там розповідалося про уродженця Морочанської волості Пінського повіту Борейшу Антона Степановича. Народився він у 1858 році на хуторі Любополь, навчався у Технологічному

ського. Саме цей документ подає найдавнішу інформацію про села нашого району. Піддані королеви Бони перемиряли землі нашого краю ще в середині XVI століття. Восени 1554 року вони побували в селах Прикладники, Комори, «Погостье», навесні 1555 – у селах Вичовка (з наголосом на о), Серники, «Задолжье», Кухче, Храпин, Морочна, Староконі, Сенчичі, восени 1555 – у селі «Волчичі». Значить, у 1555 році Задовже існувало як село, було невеликим, бо мало 2 дворища, і назва звучала так, як і нині, а неподалік було урочище Заозір'я. Але невідомо який населений пункт згадує Хвальчевський: чи це нинішнє Задовже, чи Заозір'я. Про це можна довідатися, переглянувши урочища, названі в писцевій книзі. Але я схилиюся до версії, що це Заозір'я, бо на польській карті Військового інституту географії Варшави за 1931 рік назви згадуваних сіл звучать як «Задовже Шпикатовщизна» та «Заозір'я Задовже», озеро теж названо як «Задовже». Заслугує на увагу легенда, записана задовженськими краєзнавцями: «Колись топтали нашу землю татари й турки, тут відбувалися бої, і воїни билися піками (залізними наконечниками на дерев'яних палицях або гострими залізними палицями). Звідси й назва Шпикативщина». Про факт битви татарів біля села Задовжа розповідають документи Пінського суду за 1654 рік: у грудні 1653 року село Задовже тата-

◆ КРАЄЗНАВСТВО

Лупня (12), Ярішков (7), Дубня (5), Мурашин (4). Біля сіл «Волчице» (58) – Серники (811) розміщувалися хутори Коловрот (6), Сілище (3), Крамениця (3), Канава (15), Черян (7), Глинища (4), Миколаєво, ферми Підзародиське, Бортне, Заберезье, Сушки, Осовіц, Борова, Бурдно, Повали. А ближче до Вичовки – Радоще, Запетроніве, Велике Поле, Козки (2), Горки, Бабки (6), Березняк (2), Вітрище (3), Подранне (3), Бірокова Гора (3), Дищина (8), Скупа, Ямне (6), Скоритне, Закупка (5), Кречково (3), Мокше (9), Паріма, Града (3). А біля Бродниці (112) – Конотор, Довгий Бір (5), Поросль, Замлиння, Зомосточе, Рейса. Поблизу Погосту – Збири, Сушки, Комаровка. Навколо Мутвиці були побудовані хутори Дубище, Осуха, Мхинь, Залужжя. Поблизу Кухотської Волі позначене урочище Лисичин та велика кількість інших.

Детальнішого дослідження потребує історія село Олександрове. На карті 1931 року позначене село Александровське, де було 34 двори, та колонія Нове Александровське з 24 дворами. Якось у польських виданнях я читала, що тут була колонія німців. Неподалік цього села поселення Велике Запетроніве (8), Черемошна, Пухачеве, Семенцово, Петрово, Нива, Ягідник, Скобельське, Хведоровичі, Буди. Біля Кухча були хутори

виділено Двір Єврея, господарство Губин, а поруч - села Калець (19 дворів) та Муравин (30 дворів). Недалеко - Няньковичі з 50 дворами, Комора - з 36, Мутвиця - з 29, Іванчиці - з 26, Привітівка та Старі Коні - з 21. Перекалля тоді мало 65 дворів, Річиця - 57, Вулька Річицька - 34, Осово - 6. У Коморі відмічено млин, хутір Нерода, ферми Горбачева, Обора. Містечко Нобель нараховувало 120 дворів. Біля нього позначені хутори Переволока, Напорогах, окремо Млин. Озеро ж названо Свіцьке. Цікаві топоніми нинішнього села Морочного: Морочна (32 двори), Мала Морочна (20 дворів), Красниця (27 дворів), господарство села Голець. Тепер стає зрозумілим, чому старожили донині вживають топонім «Морочня». Назва цього села, виявляється, була колись жіночого роду. Великими населеними пунктами вва-

жали на той час у топонімічному інституті Санкт-Петербурга. За участь в організації «Народна воля» та студентських заворушеннях був відрахований із 2 курсу й засуджений до 15 років каторжних робіт. Ось така цікава особистість народилася в нашому районі, а його прізвище й назва хутора біля Кутина співзвучні. Можливо, хутір Любополь мав й іншу назву - Берейша. Особливо зацікавила мене назва нинішнього Задовжа, та й дата заснування цього села, зазначена у популярній в Інтернеті Вікіпедії, викликає сумнів. У деяких ЗМІ недавно поширилася інформація, що це село засноване в 1674 році, пропонувався в цьому році відзначити ювілей села. Дозволю собі не погодитися із такою думкою. Багато років поспіль вивчення історії населених пунктів району розпочинаю із «Писцевої книги Пінського та Клецького князівств» Станіслава Хвальчев-

у грудні 1666 року село Садівка катари «перетворили в попіл». Можливо, тоді й додано було до топоніма Задовже друга назва - Шпикатівщина. А ще це село неодноразово згадується при розповідях про Михайла Доманського, який народився в Задовжі 1735 року. Родина Доманських тоді володіла цим селом. Михайло навчався в пінських школах, згодом був депутатом у сеймі. А в 1768 році в Задовжі переховувався від переслідування Антоній Ожешко зі своїми людьми. Сам Суворов відмічав дії ротмістра Михайла Доманського.

Цікаву інформацію подає й польська карта 1931 року. Тут можна відшукати нові населені пункти Заріченського краю: позначена Жигаловка (5 дворів), Парська (18), Чернін (24), Ніговищі, фільварк Коник (12) із цегельнею. Біля Локниці (197) було побудовано аж 5 вітряків, існували хутори Піщаниця (12), Дерта (9),

Пашковка, Ляховщизна, Смокотчин, Стрижень, Овечечка. Ляховщизною, мабуть, називали місце проживання моїх давніх предків - Ляховців, які прибули із села Ляховичі Пінського повіту. Містечко Нобель у 30-х роках оточували численні урочища: Новий Млин, Старий Млин, Чисте, Бабки, Свідьон, Лучок, Забитенне, Переволока, Зимнен, Луковка.

Чимало цікавинок можна відшукати в польських топонімах. Вони самі про себе розповідають. Так, неподалік Задовжа, в 30-х роках ХХ століття існувало урочище Паром, біля Кухча й Серник - Майдан, біля Кухотської Волі - Бобри, біля Нобля - Пасіка.

Ось таку інформацію вдалося відшукати в давніх картах. Деякі факти цього дослідження допоможуть уточнити історію окремих сіл району та їхню топоніміку.

Валентина Тумаш